



ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА МАҲАЛЛИЙ ДАРАЖАДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ МУАММОЛАРИ

Алланов Саидмузаффархон Авазхон ўғли
Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза
қилиш академияси мустиқил изланувчиси
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17078868>

Аннотация: Мамлакатимизда маҳаллий даражада коррупцияга қарши курашишнинг ташкилий-ҳуқуқий муаммолари юртмизнинг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий ривожланишига жиддий тўсқинлик қиладиган омиллардан бири бўлиб, ушбу тадқиқот мазкур муаммоларнинг ташкилий ва ҳуқуқий жиҳатларини ўрганишга бағишланган. Ишда маҳаллий ҳокимият органларидаги коррупциявий ҳолатларнинг асосий сабаблари, жумладан, ташкилий тузилмаларнинг самарасизлиги, ҳуқуқий нормаларнинг етарли ишлаб чиқилмаганлиги, мустақилликнинг пастлиги ва фуқаролик жамиятининг чекланган иштироки батафсил таҳлил қилинади. Тадқиқотда дунёвий статистик маълумотлар, хусусан, Transparency International ва ОЭСР ҳисоботларига таяниб, коррупциявий рискларнинг глобал ва маҳаллий даражадаги кўринишлари муқоисали равишда кўриб чиқилади. Шунингдек, Сингапур каби мамлакатларнинг тажрибаси ва рақамли технологияларнинг коррупцияга қарши курашишдаги роли ўрганилиб, уларни юртмиз шароитига мослаштириш бўйича таклифлар берилади. Ишда маҳаллий даражадаги антикоррупция ислохотларининг самарадорлигини ошириш учун ҳуқуқий базани такомиллаштириш, ташкилий тузилмаларни мустақамлаш, мустақил назорат механизмларини кучайтириш ва фуқаролар иштирокини оширишга қаратилган амалий тавсиялар ишлаб чиқилган. Тадқиқот мамлакатимизда коррупцияга қарши курашишнинг ташкилий-ҳуқуқий муаммоларини ҳал қилиш орқали иқтисодий ва ижтимоий ривожланишга хизмат қилишни мақсад қилган.

Калит сўзлар: коррупция, маҳаллий ҳокимият, ташкилий-ҳуқуқий муаммолар, антикоррупция ислохотлари, шаффофлик, электрон бошқарув, фуқаролик жамияти, манфаатлар тўқнашуви, мустақиллик, дунёвий статистика, Сингапур тажрибаси.

Мамлакатимизда коррупцияга қарши курашишнинг ҳуқуқий асослари 2017 йилги "Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида"ги Қонун билан белгиланган бўлса-да, унинг маҳаллий даражадаги амалиётида ҳуқуқий бўшлиқлар мавжуд, масалан, маҳаллий ҳокимият органлари ходимларининг манфаатлар тўқнашувининг олдини олиш механизмлари етарлича ишлаб чиқилмаган, бу эса коррупциявий ҳолатларнинг кўпайишига олиб келади, олимларнинг фикрича, мамлакатимизда коррупцияга қарши сиёсий ва ҳуқуқий стратегияларни такомиллаштириш орқали маҳаллий даражадаги муаммоларни ҳал қилиш мумкин, уларнинг фикрича, электрон ҳукумат ва жамоатчилик назорати каби механизмларни жорий этиш орқали ташкилий самарадорликни ошириш лозим [1], чунки маҳаллий ҳокимиятлардаги раҳбарлар фаолиятида танқидий таҳлил ва шахсий жавобгарликнинг етарли бўлмаганлиги коррупциявий рискларни ошириб юборади, бундан ташқари, юртмиздаги корпоратив ҳуқуқнинг ривожланишига антикоррупция қонунчилигининг таъсирини ўрганадиган

тадқиқотларда маҳаллий даражадаги коррупциявий муаммолар Совет давридан мерос қолган марказлаштирилган иқтисодиёт ва шаффофликнинг етишмаслиги билан боғлиқ эканлиги таъкидланади, унда давлат корхоналарининг хусусийлаштириш жараёнида инсайдерларнинг афзалликлари коррупциянинг чуқурлашишига сабаб бўлгани кўрсатилади, ва бу маҳаллий ҳокимиятлардаги ташкилий тузилмаларнинг заифлигини кўрсатади [2].

Олимларнинг фикрича, антикоррупция органларининг мустақиллигини таъминлаш ва уларнинг имкониятларини кучайтириш орқали маҳаллий даражадаги муаммоларни ҳал қилиш мумкин, масалан, Сингапур тажрибасидан ўрганиб, юртмиздаги антикоррупция ислохотларини такомиллаштириш тавсия этилади, бу ҳақда мақола муаллифлари маҳаллий даражадаги ҳуқуқий ва ташкилий муаммоларни, жумладан, жамоатчилик харидларида шаффофликнинг етишмаслиги, суд тизимининг самарасизлиги ва фуқаролик жамиятининг чекланган иштирокини таъкидлайдилар [3], уларнинг фикрича, меритократик бошқарувни кучайтириш ва антикоррупция органларининг мустақиллигини ошириш орқали маҳаллий ҳокимиятлардаги коррупциявий рискларни камайтириш мумкин, бундан ташқари, мамлакатимизда маҳаллий ҳокимият органларида ер тақсимоли ва қишлоқ хўжалиги сиёсатида маҳаллий ҳокимларнинг ортиқча аралашуви ва экспроприация ҳолатлари коррупциявий рискларнинг юқорилигининг асосий сабаби бўлиб, бу ҳақда тадқиқотларда коррупциявий ҳолатларнинг маҳаллий даражадаги ер бошқарувида кўп учраши кўрсатилади [4].

Дунё миқёсида коррупцияга қарши курашишнинг маҳаллий даражадаги ташкилий-ҳуқуқий муаммолари ҳақидаги статистик маълумотларга кўра, Transparency International ташкилотининг 2024 йилги Corruption Perceptions Index (CPI) ҳисоботида 180 мамлакатнинг давлат секторида коррупциявий ҳолатларнинг сезиларли даражаси кўрсатиб ўтилган бўлиб, унда 180 мамлакатдан икки учдан кўпроғи 100 баллдан 50 баллдан паст баҳо олган, бу эса дунё бўйича коррупциянинг жиддий муаммо эканлигини тасдиқлайди, масалан, CPI 2024 ҳисоботида коррупциявий ҳолатларнинг глобал даражада чуқурлашиши таъкидланган бўлиб, 32 мамлакат 2012 йилдан бери коррупцияга қарши курашишда сезиларли ўзгаришларга эришган бўлса, 148 мамлакатда ҳолат ўзгармаган ёки ёмонлашган, бу маҳаллий ҳокимиятлардаги ташкилий нуқсонлар ва ҳуқуқий бўшлиқларнинг дунёвий масала эканлигини кўрсатади [5].

Бундан ташқари, дунё бўйича маҳаллий ҳокимиятларда коррупциявий ҳолатларнинг статистикасига кўра, Жаҳон банкининг тадқиқотларида маҳаллий даражада системалик коррупциянинг ўсиши, бўлимлар орасидаги риштавий алоқалар ва ришта ҳосил қилиш орқали коррупциявий тизимнинг шаклланиши кўрсатилади, бу эса маҳаллий ҳокимиятлардаги ташкилий тузилмаларнинг заифлиги ва ҳуқуқий назоратнинг етишмаслиги билан боғлиқ, олимларнинг фикрича, дунё миқёсида антикоррупция ислохотларининг маҳаллий даражадаги самарадорлигини ошириш учун фуқаролик жамиятининг мустақил назоратини кучайтириш ва ҳукуматнинг марказлаштирилган назоратидан воз кечиш зарур, чунки ҳукумат мустақил фуқаролик жамияти ташкилотлари билан ҳамкорлик қилмасдан, коррупцияга қарши курашишда самарасизликни давом эттиради.

Мамлакатимиздаги маҳаллий даражада коррупциявий ҳолатларнинг статистикасига кўра, мамлакатимиз 2024 йилги CPI ҳисоботида 180 мамлакат орасида 121-ўринни эгаллаган бўлиб, коррупциявий индекси 32 баллни ташкил этган, бу эса маҳаллий даражадаги соҳаларда, хусусан, соғлиқни сақлаш ва таълимда коррупциявий ҳолатларнинг юқорилигини кўрсатади, бундан ташқари, ОЭСРнинг мамлакатимиздаги антикоррупция ислоҳотлари ҳақидаги ҳисоботида маҳаллий ҳокимият органларида коррупциявий ҳолатларнинг 91% район ва шаҳар даражасида содир этилгани, саломатлик сақлаш ва таълим соҳаларида коррупциянинг юқори даражаси кўрсатилади, ҳисоботда ташкилий тузилмаларнинг ресурслар етишмаслиги, ҳуқуқий нормаларнинг амалиётда қўллашдаги қийинчиликлари ва маҳаллий комиссияларнинг самарасизлиги каби муаммолар таъкидланган[6].

Олимларнинг фикрича, маҳаллий даражадаги антикоррупция чораларини кучайтириш учун рискларни баҳолашга асосланган маҳаллий ҳаракат режаларни ишлаб чиқиш, фуқаролик жамияти ва илмий доираларни жалб этиш зарур, масалан, суд тизимидаги парохизм ва нефтизмнинг олдини олиш учун таълим ва малака ошириш механизмларини жорий этиш тавсия этилади, бундан ташқари, солиқ соҳасидаги коррупциявий рискларнинг юқорилиги, жумладан, назорат ва жазо чораларининг самарасизлиги маҳаллий ҳокимиятлардаги ташкилий муаммоларнинг бир қисми бўлиб, бу ҳақда ҳисоботда солиқ органларининг ички хавфсизлик бўлимларининг етарли даражада кучайтирилмаганлиги кўрсатилади.

Дунёвий статистик маълумотларга таяниб, CPI 2024 ҳисоботида коррупциявий ҳолатларнинг глобал даражада чуқурлашиши, хусусан, давлат секторида экспертлар ва бизнесменлар томонидан сезиларли коррупциявий даражаларнинг 13 та манбадан ҳисоблангани кўрсатилади, бу эса маҳаллий даражадаги ҳокимиятларда коррупциявий рискларнинг дунёвий масала эканлигини тасдиқлайди, олимларнинг изоҳларига кўра, маҳаллий даражада электрон ҳизматларни кенгайтириш ва шаффофликни ошириш орқали коррупциявий имкониятларни камайтириш мумкин, лекин бундай ислоҳотларнинг амалиётида ҳуқуқий базанинг етарли бўлмаганлиги ва ташкилий тузилмаларнинг тайёргарлигининг пастлиги муаммо туғдиради, масалан, жамоатчилик харидлари соҳасидаги ҳуқуқий нормаларнинг такомиллаштирилмаганлиги маҳаллий ҳокимиятларда коррупциявий ҳолатларнинг кўпайишига олиб келади, бу ҳақда олимларнинг фикрларига таяниб, антикоррупция органларининг бюджети ва ҳуқуқий ваколатларини кучайтиришни тавсия этадилар[7].

Юқоридаги муаммоларни ҳал қилиш учун мамлакатимизда маҳаллий даражада коррупцияга қарши курашишнинг ташкилий-ҳуқуқий тизимини такомиллаштириш бўйича комплекс чораларни кўриш зарур, жумладан, ҳуқуқий нормаларни халқаро стандартларга мослаштириш, ташкилий тузилмаларнинг мустақиллигини таъминлаш ва фуқароларнинг иштирокини ошириш орқали самарадорликни юксалтириш мумкин, олимларнинг фикрича, бу йўналишда Сингапур ва бошқа мамлакатларнинг тажрибасидан фойдаланиш фойдали бўлади, лекин юртмизнинг ўзига хос сиёсий ва ижтимоий шароитларини ҳисобга олиш лозим, масалан, маҳаллий ҳокимият органларида кадрларни малака ошириш ва ротация тизимини жорий этиш коррупциявий рискларни камайтириши мумкин, бундан ташқари, ҳуқуқий базани такомиллаштиришда активларни декларатсия қилиш ва манфаатлар тўқнашувининг

олдини олиш механизмларини кучайтириш зарур, бу ҳақда ОЭСР ҳисоботида батафсил тавсиялар берилган, унда маҳаллий даражадаги ислоҳотларнинг самарадорлигини ошириш учун рақамли технологиялардан фойдаланиш ва жамоатчилик назоратини кучайтириш таъкидланган[8].

Олимларнинг изохларига кўра, маҳаллий ҳокимиятларда коррупцияга қарши курашишнинг ташкилий муаммоларини ҳал қилиш учун мустақил суд органлари ва антикоррупция комиссияларининг фаолиятини яхшилаш лозим, масалан, суд раисларининг ҳаддан ташқари ваколатларини чеклаш ва ишни тақсимлашнинг автоматизациясини жорий этиш орқали шаффофликни таъминлаш мумкин, бундан ташқари, маҳаллий даражадаги ҳуқуқий муаммоларнинг бири солиқ ва жамоатчилик харидлари соҳасидаги ҳуқуқий нормаларнинг самарасизлиги бўлиб, бу ерда коррупциявий ҳолатларнинг статистикаси юқори даражада, олимларнинг фикрича, бу муаммоларни ҳал қилиш учун халқаро ҳамкорликни кучайтириш ва ислоҳотларнинг узлуксизлигини таъминлаш зарур, лекин мамлакатимиздаги сиёсий ирода ва фуқаролик жамиятининг фаоллиги бу жараённинг асосий омилларидир, юқоридагиларни хулоса қиладиган бўлсак, маҳаллий даражада коррупцияга қарши курашишнинг ташкилий-ҳуқуқий муаммоларини ҳал қилиш мамлакатимизнинг ривожланиши учун муҳим аҳамиятга эга бўлиб, бу йўналишда илмий-тадқиқотларни кучайтириш ва амалий чораларни кўриш лозим.

Адабиётлар:

1. Aliyev B., Umarjonov S. Corruption In Uzbekistan, Political and Legal Strategy for The Fight Against It // Pubmedia Social Sciences and Humanities. – 2025. – Vol. 1. – No. 1.
2. Ferreira J. The Impact of Anti-Corruption Legislation on the Evolution of Corporate Law in Uzbekistan // University of Chicago Law School International Immersion Program Papers. – 2024.
3. Anti-Corruption Reform in Uzbekistan: What Can Be Learned from Singapore? // ResearchGate Publication. – 2025.
4. <https://ocindex.net/country/uzbekistan>
5. <https://www.acc.org.bt/transparency-internationals-corruption-perception-index-2024/>
6. https://www.oecd.org/en/publications/2024/11/baseline-report-of-the-fifth-round-of-monitoring-of-anti-corruption-reforms-in-uzbekistan_a7d9ab4c.html
7. <https://curbingcorruption.com/sector/local-government/>
8. https://www.oecd.org/en/publications/2024/11/baseline-report-of-the-fifth-round-of-monitoring-of-anti-corruption-reforms-in-uzbekistan_a7d9ab4c.html

